

MART AYI ENFLASYON RAKAMLARI ÜZERİNE

Türkiye
Ekonomi
Politikaları
Araştırma Vakfı

Doç. Dr. Alpay Filiztekin
TEPAV- Danışman
Sabancı Üniversitesi

Geçtiğimiz günlerde açıklanan Mart ayı enflasyon rakamları, Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK), Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) hesaplamasında yaptığı değişiklik nedeni ile bir infial yarattı. Merkez Bankası yaptığı açıklamada Mart başında, Şubat ayı verileri kullanarak, oluşturduğu beklenti ile gerçekleşme arasındaki farkı açıklamak için, kısmen de olsa, bu değişimi kullandı. Basında ise bu durum bir ‘aldatmaca’ olarak yorumlandı. Asıl sorun, kafalarımızın endeksin ne için ve nasıl hesaplandığı konusunda karışık olması. O nedenle geçtiğimiz ay ne olup bittiğini biraz olsun daha iyi anlayabilmek için küçük bir açıklamaya gerek var.

Öncelikle, eğer TÜİK bu değişimi yapmasa idi ne olurdu, buna bakmak gerek. Bu hesabı yapabilmek için detaylı olarak malların sepet içindeki ağırlıklarını bilmek gerekiyor. Maalesef bu bilgi, gizlilik çerçevesine girdiğinden elimizde yok. Ancak, TÜİK’in yapmış olduğu açıklamadan bazı bilgiler edinebiliyoruz. Değişikliğin yapıldığı Haberleşme Ana Grubunun toplam sepetteki payı %4,41. Bu gruba, Posta Hizmetleri, Telefon ve Telefaks Ekipmanı ve Telefon ve Telefaks Hizmetleri giriyor. Bu alt bileşenlerin ağırlıklarını bilmiyoruz. Buna karşılık, Posta Hizmetleri grubunda fiyatların sabit kaldığını, Telefon ve Telefaks Ekipmanı alt grubunda ise fiyatların %5,4 oranında azaldığını öğrendik. Asıl sorun Telefon ve Telefaks Hizmetlerinin bu defa detaylandırılmış olması, ve bu detayda kimi fiyatlar artarken kimilerinin azalmış olması. Daha önce endekse sadece sabit hatlardan şehiriçi görüşmeler katılıyordu. Bu fiyatlar %28.57 artmış. Sonradan eklenen, sabit hattan şehirlerarası, milletlerarası ve cep telefonu görüşme fiyatları düşmüş. Bunun sonucunda da Haberleşme grubunda toplam olarak fiyatlar %0,5 oranında azalmış. Sorun burada. Eğer yeni

mallar eklenmese idi, bu artış yüksek olacaktı, çünkü yeni mallar fiyatı ucuzlayan mallar.

Elimizdeki bilgiler ile kaba bir hesap yaparsak, ve en uç durumu görmek üzere bütün olumlu gelişmeleri yok sayarsak, yani Posta Hizmetleri ile Ekipmanın ağırlığını sıfır kabul edersek, ve yeni malları tamamen göz ardı edersek, bir başka deyişle %4,41lik haberleşme payının tamamını fiyatı %28,57 oranında artan Telefon ve Telefaks Hizmetlerine atfedersek ne olurdu? Açıklanan Mart ayı enflasyon rakamı %0,92'dir. Kaba hesap yapılırca bu rakam %1,06'ya çıkmaktadır. Yani en kötü senaryoda bile fark %0,15 civarındadır.

Bu fark önemli midir? Bu sorunun cevabı hangi sorunun sorulduğuna bağlı olarak değişir. Ama daha önemlisi, "TÜİK böyle bir değişim yapma özgürlüğüne sahip midir?" sorusudur. Çünkü önemli olan ilkelerdir. O zaman TÜİK hangi ilkeler ile çalışmaktadır ve bu ilkeler, eğer çiğnenmişse, ne oranda çiğnenmiştir?

Bu soruya yanıt verebilmek için ilk olarak kuramsal çerçeveyi anlamak ve bunun uygulamaya nasıl yansıdığını bilmek gerekiyor. TÜFE, kimi zaman Geçinme Endeksi olarak ta adlandırılıyor, **ideal** olarak **ortalama** tüketicinin bir ay içerisinde yaptığı harcamalardan elde ettiği *faydayı* (eğer bu kelimeyi sevmiyorsanız, yerine *mutluluk* deyin) bir sonraki ay tekrar elde edebilmesi için ne kadar harcama yapması gerektiğini ölçmeye yarar. İki kelime önemli. Birincisi TÜFE **ortalama tüketici** için bir endekstir, yoksa her kişinin şahsi endeksi değildir. Dolayısıyla, "fiyatlar düştü deniyor, oysa benim aldığım malların fiyatları hep artıyor" demek sizin ortalama olmadığınızı gösterir, endeksin yanlış olduğunu değil. İkincisi **ideal** olarak bu endeksi hesaplamak mümkün değildir, çünkü *fayda* (*mutluluk*) doğrudan ölçülemez. Dolayısıyla TÜİK'in (ya da Alman, İngiliz, Amerikan vs. İstatistik Kurumlarının) hesapladığı endeks bu ideal endekse bir yakınsamadır.

TÜİK 2003 yılından itibaren Harmonize Fiyat Endeksi hesaplamakta ve yayınlamaktadır. Bu yöntem Avrupa Birliği'ne üye ülkeler tarafından kabul

edilmiş ortak bir yöntemdir. Endeksin esası, bir zaman dilimi (yıl) baz alınarak, o zaman dilimindeki faydanın, daha sonraki yıllarda, aylarda kaç mal olduğunu hesaplamaya dayanır. Bu nedenle seçilen bir yılda, kapsamlı anketler yapılarak ortalama tüketicinin kullandığı mallar belirlenir. (TÜİK bu çalışmayı 2003 yılında yapmıştır ve bu tarihten sonra her yıl da tekrarlamaktadır. Ayrıntısı TÜİK web sayfasından bulunabilir.) 2003 yılından itibaren, AB ile ortak bir biçimde, Harmonize endekse giren malların ağırlıkları her yıl, bir önceki yılın Aralık ayı itibari ile yenilenmektedir. TÜİK ağırlıklarda değişim olacağına dair açıklamayı bu yıl da Ocak ayında ‘güncelleme duyurusu’ ile yapmıştır. Dolayısıyla ağırlıkların değişmesi bilinen ve dolayısıyla beklenen bir durumdur. Buradan kaynaklanan bir sorun yoktur.

Ancak, 2003 yılı öncesi kullanılan endekslerde hep sabit sepet, sabit ağırlıklar kullanılmış olması, bu yeniliğin kafaları karıştırmasına yol açmaktadır. Bu değişim gereklidir, çünkü iktisat kuramı bize sabit sepetin ki Laspeyres endeksi olarak anılır, gerçek değişimleri hep olduğundan daha fazla göstereceğini söyler. Bunun nedeni, tüketicilerin (görelî) fiyatlardaki oynamalara bağlı olarak kullandıkları ürün sepetini değiştirmeleridir. Şöyle ki, bir malın fiyatı ucuzladığında, tüketici bu malı daha fazla, diğer malları daha az kullanmaya başlar. Bu değişimi toplam faydasını değiştirmeyecek şekilde ayarlar. Buna iktisat yazınında ‘**ikame etkisi**’ (substitution effect) deniyor. Fakat, bu durumda, tüketici daha ucuz mal kullandığı için, nominal geliri değişmediği halde, elinde fazla para kalmaktadır. Bu durumda, tüketici tercihlerine göre tüm malları ya da bazılarının tüketimini arttırmak yoluyla elde ettiği faydasını arttırır. Buna da ‘**gelir etkisi**’ (income effect) deniyor. Oysa sabit sepet temel alındığında, ikame etkisi gözden kaçırıldığı için, bir malın fiyatındaki azalmanın toplam faydanın maliyetine etkisi eksik hesaplanmış oluyor. Dolayısıyla belli aralıklar ile sepetteki malların ağırlıklarını değiştirmek ideal ölçüme daha yakın bir endeks elde etmeye yarıyor. Bu tür değişimler, AB ülkelerinde de yapılmaktadır. Geçmişte ABD’de yapılmış ve endekste önemli değişim olduğu fark edilmiştir. Sonuç olarak, ağırlıkları değiştirmenin de sakıncası olmadığına göre TÜİK burada da hatalı davranmamıştır.

TÜİK'in bu çerçevede tek 'suçu', daha önce endekste yer almayan kimi ürünleri, açık olarak, sabit hattan şehirlerarası ve milletlerarası görüşmeler ile cep telefonu görüşmelerini, eklemesi olmuştur. Tabii, asıl önemlisi, bu detayın daha önceden neden düşünülmediğidir. 2003 yılında cep telefonu görüşmelerinin haberleşme içerisinde ciddi bir öneme sahip olduğu ve bu önemin artacağı, şehirlerarası hatta milletlerarası görüşmelerin payının yüksek olacağı öngörülebilirdi.

Bu 'hata'dan dönemin yolu var mıdır? Elbette! İlgili kurumdan geçmişe yönelik detaylı bilgiler alınarak, eski hesaplar yeniden gözden geçirilebilir ve sonuçta her şey daha açık olarak ortaya çıkar. Ama TÜİK bunu yapabilir mi? Beceri olarak yapabileceğinden şüphe yoktur. Ama kültürümüz gereği, "hata yaptık, özür dileriz, doğrusu budur" demek pek kolay olmadığından TÜİK'in bu işe istekli olacağından ve yapacağından endişe edilmelidir. Oysa gelişmiş ülkelerin tümünde benzer durumlar söz konusudur ve hiç bir kurum bundan çekinmez. Üstüne üstlük bu 'dürüstlük' kurumların itibarlarını da arttırır. "Hatasız kurum olmaz!"